

Wstęp

Przedmiot niniejszej rozprawy stanowi problematyka odpowiedzialności cywilnoprawnej w spółkach kapitałowych. Pomimo swego fundamentalnego charakteru nie była ona jak dotąd szczególnie eksploatowana w doktrynie prawa spółek kapitałowych. Jakkolwiek w literaturze poczyniono w tym obszarze wiele cennych uwag, które tworzą bogaty już dorobek (wzbogacony istotnie judykaturą), to nie miały one charakteru kompleksowego (w znaczeniu pełnego odniesienia do, systemowo pojmowanego, całokształtu unormowań). Spostrzeżenie to skłoniło do podjęcia próby opracowania monograficznego obejmującego pogłębioną analizę teoretyczną, jak i kontekst praktyczny, szczególnie istotny dla obrotu gospodarczego, jak chodzi o funkcjonowanie spółek kapitałowych.

Niniejsza monografia nie wyczerpuje tytułowej problematyki. Taki stan rzeczy wynika z obszerności i wielopłaszczyznowości tej problematyki, jak również z założonego celu, który stanowiło przeprowadzenie badań dotyczących zróżnicowania postaci odpowiedzialności cywilnoprawnej („jako takiej”) oraz zakresu i sposobu ich transpozycji na grunt prawa spółek kapitałowych.

Przedmiot opracowania obejmuje dwie zasadnicze (momentami niezależne) płaszczyzny rozważań: odpowiedzialność cywilnoprawną „jako taką” (z unormowaniami zawartymi w Kodeksie cywilnym) oraz odpowiedzialność cywilnoprawną zachodzącą na gruncie prawa spółek kapitałowych (ze szczególnymi unormowaniami Kodeksu spółek handlowych „uzupełnianymi” regułami ogólnymi Kodeksu cywilnego). Zrodziło to dylemat metodologiczny dotyczący sposobu ujęcia problematyki. Sytuację komplikowała nadto specyfika odpowiedzialności w spółkach kapitałowych, która kształtowana jest nie tylko przez unormowania wyraźnie zakwalifikowane do odpowiedzialności cywilnoprawnej (poprzez wyodrębnienie przepisów tytułowanych zbiorczo w ustawie jako „odpowiedzialność cywilnoprawna”), ale również przez szereg innych, w przypadku których brak systemowego wyodrębnienia (wynikający często z konieczności uniknięcia uszczerbku w należytej redakcji tekstu prawnego) nie wpływa na ich kwalifikację jako regulacji odpowiedzialności cywilnoprawnej.

Zarówno względ teoretyczny, jak i praktyczny wskazywały na konieczność „odwzorowania” tej pierwotnej struktury w konstrukcji opracowania poprzez uczynienie każdej z wskazanych płaszczyzn przedmiotem analizy odrębnej jego części: w Części I – istoty i natury odpowiedzialności cywilnoprawnej (w konwencji zagadnień ogólnych odpowiedzialności cywilnoprawnej w spół-

kach kapitałowych) zaś w Części II – poszczególnych przypadków odpowiedzialności cywilnoprawnej unormowanych w Kodeksie spółek handlowych (w konwencji zagadnień szczególnych odpowiedzialności cywilnoprawnej w spółkach kapitałowych).

Taką konstrukcję determinowały także cele tej książki. Pierwszy wynikał ze spostrzeżenia, iż odpowiedzialność odszkodowawcza, jakkolwiek najistotniejsza, stanowi tylko jedną z postaci odpowiedzialności cywilnoprawnej, jak chodzi o sposób jej ponoszenia. Natomiast odpowiedzialność deliktowa i kontraktowa (jako tradycyjne rodzaje czy reżimy odpowiedzialności odszkodowawczej) to tylko dwie spośród postaci odpowiedzialności cywilnoprawnej przy zastosowaniu – jako *criterium divisionis* – relacji pomiędzy podmiotem „dotkniętym naruszeniem” a ponoszącym odpowiedzialność. Zasadniczym celem Części I stała się zatem próba przeprowadzenia klasyfikacji odpowiedzialności cywilnoprawnej (jako takiej) według wyżej wskazanych kryteriów pozwalających na wyróżnienie jej poszczególnych postaci (Część I § 2). Wywołało to konieczność uprzedniej (Część I § 1) analizy terminologicznej w obszarze „odpowiedzialności”, „odpowiedzialności prawnej” i „odpowiedzialności cywilnoprawnej” (z dokonaniem rozróżnienia pomiędzy tą ostatnią a odpowiedzialnością za dług czy odpowiedzialnością dłużnika). Zagadnienia te jak i inne poruszone w Części I opracowane zostały tylko w takim stopniu, w jakim było to istotne dla głównego – klasyfikacyjnego – nurtu rozważań. W pozostałym zakresie posłużono się odesłaniami do doktryny i judykatury.

Cel Części II opracowania wiąże się z wyróżnieniem (łącznie w obydwu klasyfikacjach) jedenastu postaci odpowiedzialności cywilnoprawnej. Rozróżnienie to zrodziło istotny problem badawczy – kwestię ustalenia, które z tych postaci, w jakim zakresie i w jaki sposób (wprost czy też z modyfikacjami) podlegają adaptacji (transpozycji) na grunt regulacji odpowiedzialnościowych w Kodeksie spółek handlowych. Próba dokonania tego ustalenia, wymagająca przeglądu stosownych regulacji, doprowadziła do sklasyfikowania postaci odpowiedzialności cywilnoprawnej w prawie spółek kapitałowych. Pomimo szeregu odmienności w stosunku do prawa spółek miarodajne było w tym zakresie, stanowiące płaszczyznę ogólną rozważań, „klasyczne” prawo cywilne stąd ujęcie klasyfikacyjne Części II nawiązuje do klasyfikacji opartej na kryterium relacji pomiędzy „dotkniętym naruszeniem” a odpowiedzialnym. Wynika to również z przyjętego w strukturze opracowania porządku rozważań: przeprowadzenie klasyfikacji odpowiedzialności cywilnoprawnej „jako takiej”, a następnie ich „przeszczepienie” na grunt prawa spółek kapitałowych w celu dokonania odpowiedniej kwalifikacji poszczególnych przypadków normatywnych.

Badanie procesów adaptacji postaci odpowiedzialności cywilnoprawnej na grunt Kodeksu spółek handlowych zrealizowane zostało na gruncie prawa polskiego. Decyzja o rezygnacji z analizy prawnoporównawczej wynikała z zastosowanego sposobu ujęcia tytułowej problematyki i będącego jego konsekwencją faktu, że analiza taka nie miałaby wpływu na zgłaszane w opracowaniu

poglądy. Stanowiące bowiem jego cel wyróżnienie postaci odpowiedzialności cywilnoprawnej („jako takiej”), a następnie ich poszukiwanie w obszarze prawa spółek kapitałowych determinowało przedmiot rozważań, dla których naturalnym oparciem, z uwagi na całość rozwiązań systemowych w obrębie prawa cywilnego skupiającego szereg wzajemnych zależności i konstrukcji autonomicznych, był dorobek polskiej cywilistyki (prawodawstwo, piśmiennictwo, jak i judykatura). W pracy nie zajmowano się natomiast tym zagadnieniem, dla którego zabiegi komparatystyczne byłyby przydatne, tj. oceną przedmiotu unormowań odpowiedzialności cywilnoprawnej w spółkach kapitałowych z punktu widzenia poszukiwania optymalnego zakresu (sposobu) normowania zachowań skutkujących taką odpowiedzialnością. Argumentem wykluczającym z obszaru rozważań analizę prawnoporównawczą był ponadto ich porządek przyjęty w strukturze opracowania, opierający się na wynikach uprzedniej analizy terminologicznej właściwej jedynie rodzimym realiom językowym i prawnym. Badania porównawcze musiałyby zatem, aby uniknąć zarzutu ich powierzchowności i przypadkowości wskutek braku analogicznego „tła”, zostać poprzedzone podobną analizą terminologiczną w odniesieniu do systemów obcych co wydawało się zabiegiem nieefektywnym zważywszy na przyjęte cele opracowania.

Skoncentrowanie badań w obszarze unormowań dotyczących odpowiedzialności cywilnoprawnej w spółkach kapitałowych zawartych w Kodeksie spółek handlowych usunęło poza ramy opracowania te przypadki odpowiedzialności, których nie dotyczy problem adaptacji (transpozycji) rozwiązań ogólnych na grunt regulacji szczególnej. Chodzi o te przypadki, które podlegają ogólnym regułom odpowiedzialności zawartym w Kodeksie cywilnym wskutek tego, że ustawa ustrojowa dla spółek nie podejmuje danej kwestii (np. odpowiedzialność spółki wobec wspólników bądź akcjonariuszy czy odpowiedzialność spółki wobec członków organów) bądź podejmując ją nie obejmuje unormowania odpowiedzialnościowego (np. odpowiedzialność wspólnika bądź akcjonariusza wobec spółki z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania obejmującego świadczenie inne niż wniesienie wkładu). Z tego względu wspomniana wyżej klasyfikacja postaci odpowiedzialności cywilnoprawnej w prawie spółek kapitałowych daje obraz jedynie „częstkowy”. Nie jest to jednak żadna ułomność, lecz wyraz specyfiki prawa spółek kapitałowych, które w obszarze odpowiedzialności cywilnoprawnej częściowo jedynie opiera się na regulacjach „własnych”, w pozostałej części poddając się właściwie *in extenso* unormowaniom Kodeksu cywilnego.

Warszawa, kwiecień 2007 r.

Tomasz Siemiątkowski